

GLOBAL IJTIMOIIY ADOLAT KONTSEPTSIYASI VA AXLOQIIY TRANSFORMATSIYASI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11628240>

Teshaboyev Muhiddin Ma'rifovich,

falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

TATU FF dotsenti

muhiddinsifat82@gmail.com

ANNOTATSIYA

Globalashuv sharoitida ijtimoiy adolatning axloqiy transformatsiyasi alohida o'rin tutadi. Bu, masalan, inson huquqlari va erkinligini muhofaza qilish, janjallarni isloh qilish, terrorizm va ekstremizmni kuchaytirishga qarshi chiqish va boshqa axloqiy masalalarga e'tibor beradi.

Kalit so'zlar: adolat, erkinlik, fuqarolik jamiyati, fuqarolik jamiyati, huquqiy davlat, huquqiy tizim, iqtisodiy, konstitutsiya, siyosiy.

КОНЦЕПЦИЯ ГЛОБАЛЬНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ И ЭТИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ

Тешабоев Мухиддин Маърифович,

Доктор философии по философии (PhD), доцент ФФ ТУИТ

muhiddinsifat82@gmail.com

АННОТАЦИЯ

В условиях глобализации нравственное преобразование социальной справедливости занимает особое место. Основное внимание уделяется, например, защите прав и свобод человека, реформированию конфликтов, противодействию росту терроризма и экстремизма, а также другим этическим вопросам.

Ключевые слова: справедливость, свобода, гражданское общество, гражданское общество, правовое государство, правовая система, экономическая, конституция, политическая.

GLOBAL SOCIAL JUSTICE CONCEPT AND ETHICAL TRANSFORMATION

Teshaboev Mukhiddin Marifovich,

PhD in philosophy, associate professor, FB TUIT,

muhiddinsifat82@gmail.com

ABSTRACT

In the conditions of globalization, the moral transformation of social justice occupies a special place. It focuses on, for example, the protection of human rights and freedom, conflict reform, countering the rise of terrorism and extremism, and other ethical issues.

Key words: *justice, freedom, civil society, civil society, legal state, legal system, economic, constitution, political.*

KIRISH

Axloqiy transformatsiya, ijtimoiy adolatni yaratish uchun kerakli texnologiyalarni va mexanizmlarni ishlatishni talab etadi. Masalan, terrorizm va ekstremizmga qarshi mujodalalarni to‘g‘rilashda munosabatlarni o‘rnatish, jamiyatning inson huquqlariga e‘tibor berish va boshqa axloqiy masalalarni o‘rganish uchun kerakli mexanizmlarga yordam beradi.[1]

Global ijtimoiy adolat kontsepsiyasi, axloqiy transformatsiyada muhim rol o‘ynaydi. Unda inson huquqlariga e‘tibor beradigan printsiplar mavjud va jamiyat me‘yorlariga muvofiqlik ko‘rsatadigan printsiplarga asoslanadi. Globallashuv muhitida axloqiy tarmoqlanish ijtimoiy adolatga olib kelishi mumkin. Bu inson huquqlarini va erkinliklarini himoya qilish, favqulodda radikallashuvga qarshi chiqish va boshqa etik masalalarni o‘z ichiga oladi.

Axloqiy tarmoqlanish sotsial adolatni yaratish uchun majburiy texnologiyalar va mexanizmlardan foydalanishni talab qiladi. Masalan, favquloddahiy holatlarga javob berish, inson huquqlariga tegishli bo‘lish va boshqa etik masalalarga ta‘lim olish uchun muvofiq mexanizmlardan foydalanish kerak. Globallashuv muhokamalarida axloqiy mulohazalar ijtimoiy adolatga hissa qo‘shishi mumkin. Axloqiy mulohazalar orqali ijtimoiy adolatni yaratish uchun omilkor texnologiyalar va mexanizmlardan foydalanish zarur. Masalan, adolatli savdo, ishchilarning huquqlari va muhitni himoya qilish kabi masalalarni hal qilish ohirgi siklda ko‘paytiriladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Iqtisodiy adolatni ushlab turish uchun, etik printsiplarni muxtalif iqtisodiy tizimlarga taqdim etadi. Bu, adolatli rivojlanishni tashkil etadi, ishchilarga adolatli maosh va foydalanishlarni ta‘minlashni va muhitni himoya qilishni o‘z ichiga oladi. Hamda etik munosabatlar siyosiy adolatga ham yordam bera oladi. Bu, demokratiyani rivojlantirish, inson huquqlarini himoya qilish va korrupsiyaga qarshi chiqish kabi masalalarni hal qilishni o‘z ichiga oladi.[2]

Bundan tashqari, axloqiy mulohazalar ham global tizimda iqtisodiy adolatga hissa qo‘shishi mumkin. Bu adolatli savdo, mehnat huquqlari va atrof-muhitni

muhofaza qilish kabi muammolarni hal qilishni o‘z ichiga oladi. Iqtisodiy adolatga erishish uchun turli iqtisodiy tizimlarda axloqiy tamoyillar qo‘llanilishi kerak. Bu adolatli raqobatni rivojlantirish, ishchilarning adolatli ish haqi va imtiyozlar olishini ta‘minlash, atrof-muhitni muhofaza qilishni nazarda tutadi. Bundan tashqari, axloqiy mulohazalar ham global tizimda siyosiy adolatga hissa qo‘shishi mumkin. Bu demokratiyani rivojlantirish, inson huquqlarini himoya qilish va korruptsiyaga qarshi kurashni o‘z ichiga oladi.

Siyosiy adolatga erishish uchun turli siyosiy tizimlarda axloqiy tamoyillar qo‘llanilishi kerak. Bu shaffoflik, javobgarlik va qarorlar qabul qilish jarayonlarida ishtirok etishni rag‘batlantirish kabilardir.

Xulosa qilib aytganda, 20-asrning 60-70-yillaridan boshlab Rim klubida global muammolar muhokama qilindi. 20-asrning 80-90-yillaridan globallashuvning ijtimoiy-iqtisodiy jihatlari, 90-yillaridan esa madaniy-tsivilizatsiya jihatlari o‘rganila boshlandi. Biroq fanda globallashuvning nazariy va metodologik asoslari to‘liq aniqlanmagan.

NATIJALAR

Globallashuv ham davom etayotgan tarixiy jarayon, dunyoning bir hillashuvi va universallasuvi, milliy chegaralarning “o‘chirilishi”, bilimlar va sivilizatsiyalarning o‘zaro ta‘siri va boshqalarda namoyon bo‘ladi. Globallashuv ko‘pchilik tadqiqotchilar tomonidan milliy xo‘jaliklarning birlashish jarayoni, jahon iqtisodiyotiga o‘tishi, moliya, texnologiya, tovar va xizmatlarning jahon aylanmasining rivojlanishi sifatida qaraladi. Globallashuv jamiyatning bir turini boshqa turga almashtirish, ya‘ni zamonaviydan postmodernga, industrialdan postindustrialga, mustaqillik, suverenitetdan standartlashtirilgan va universal tipdagi jamiyatga o‘tish sifatida ham baholanadi. Globallashuv asosan neoliberal qadriyatlarning kengayishi va bir qutbli yangi dunyo tartibining shakllanishi sifatida oqlanadi.[3]

Globallashuv bu – insoniyat sivilizatsiyasining asoslari bilan bog‘liq bo‘lgan universal muammolarning paydo bo‘lishi va tushunilishi, shuningdek, uning rivojlanishining barqaror ijtimoiy modelini yaratish va ularni hal qilish usullarini izlash bilan bog‘liq bo‘lgan ob‘ektiv mavjudlik davri. Globallashuv turli sohalarda (dindagi ko‘pxudolik va butparastlikdan yagona dinga o‘tishda, siyosiy sohada, qabilalarning xalq va davlatga o‘tishida, geosiyosatda, imperiyalar barpo etilishida va boshqa sohalarda) o‘zini namoyon qildi. Shunga qaramay, globallashuv ob‘ektiv jarayon, insoniyat o‘z taraqqiyotining yangi bosqichiga o‘tmoqda va hokazo masalalarda fanda shunga o‘xshash pozitsiyalarni uchratish mumkin. Shunday qilib,

ko‘pchilik tadqiqotchilar globallasuvni jamiyatning postindustrial rivojlanish bosqichi sifatida izohlaydilar.

Ilmiy adabiyotlarda postindustrial jamiyatning quyidagi xususiyatlari ko‘rsatilgan: inson faoliyatining o‘zgarishi; an’anaviy ijtimoiy tuzilmalarni o‘zgartirish; “nazariyaning empirizm ustidan hukmronligi” (D. Bell); axborot inqilobi; iqtisodiy sohadagi tarkibiy o‘zgarishlar; tarmoq tizimining paydo bo‘lishi (M. Kastels) va boshqalar.

Huquq boshqa ijtimoiy tartibga soluvchilarga nisbatan dinamik bo‘lganligi sababli, u globallasuvning paydo bo‘lishiga sharoit yaratadi va uning ta’siriga tushadi. An’anaga ko‘ra, yuridik adabiyotlarda milliy huquq tizimlari ko‘proq o‘rganilgan, lekin huquqiy tizimlarni birlashtiruvchi va ularni baynalmilallashtiradigan tamoyillarga e’tibor berilmagan.

Ilmiy adabiyotlarda dunyoning globallasuvi va millatlararo huquqning sababiy bog‘liqligi haqida fikr mavjud (V. V. Luneev va boshqalar). Bu yerda hal qiluvchi omil globallasuv, milliy usti esa uning oqibatidir, deb ishoniladi. Globallasuvning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy va huquqiy muammolarini tahlil qilmasdan turib, millatlararo huquqqa ob’ektiv baho berib bo‘lmaydi[4].

Globallasuv asosan Buyuk geografik kashfiyotlar ochilishi, yirik savdo kompaniyalari tomonidan imperiyalar barpo yetilishi va kapitalistik munosabatlarning paydo bo‘lishi bilan bog‘liq. Globallasuv kapitalizmning jahon miqyosida kengayish jarayoni degan neoliberal g‘oya mavjud. K.Marks va F.Engelslar: “Xalqlarning milliy o‘ziga xosligi va bir-biriga qarama-qarshiligi burjuaziyaning rivojlanishi, unga mos turmush sharoiti bilan yo‘qoladi”, deb yozganlar.

Zamonaviy dunyo o‘rnatilgan bozor iqtisodiyoti va davlatlar bilan birgalikda o‘z milliy iqtisodiyotini bozor tamoyillariga yo‘naltiruvchi mamlakatlar majmuidan iborat. Shu nuqtai nazardan qaraganda, “jahon iqtisodiyoti” xalqaro mehnat taqsimoti, savdo-moliya, ilmiy-texnikaviy, moddiy va xizmat ko‘rsatish sohalari bilan birlashgan alohida mamlakatlarning milliy xo‘jaliklari tizimi sifatida shakllanadi.

Ijtimoiy-iqtisodiy nuqtai nazardan jahon xo‘jaligi iqtisodiy munosabatlar va uning sub’ektlari (TMK, Xalqaro tashkilot va muassasalar va boshqalar)ning o‘zaro munosabatlari tizimini o‘z ichiga oladi. Iqtisodiyotning globallasuvi ob’ektiv jarayondir. Jahon iqtisodiyotining rivojlanishi va jahon iqtisodiy integratsiyasi liberallasuv bilan birga kechadi.[5]

Globallasuv jarayonlarida ijtimoiy adolat madaniy sohani ham qamrab oladi. Shunday qilib, milliy madaniyatlar submadaniyatlarga aylanadi va ular orasidagi integratsiya kengayadi. Yangi global jahon sivilizatsiyasi ham umuminsoniy qadriyatlar tizimiga asoslangan turli madaniyatlarning sintezini ifodalaydi.

Globallashuv ham bilimga asoslangan madaniy jarayondir. Shunday qilib, ramzlar va madaniy qadriyatlarga boy iqtisodiy jihatdan kam rivojlangan bir qator mamlakatlarning madaniyati butunlay savdo va texnologiyaga bog‘liq. Globallashuv, bir tomondan, odamlarni birlashtirsa, ikkinchi tomondan, madaniy o‘ziga xoslikka yoki bir nechta madaniyatlarning hukmronligiga olib keladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari dunyoni birlashtiradi. Fan va texnikaning kengayishi global xarakterga ega va dunyo, masalan, energiya, kosmik, suv resurslari va boshqalarda o‘zaro bog‘liqlikni oshiradi.

Ta’lim universal bo‘lib bormoqda. Shunday qilib, rivojlangan mamlakatlar ta’lim tizimini rivojlantirib, bir tomondan bu mamlakatlarning iqtisodiy rivojlanishiga to‘sqinlik qilishga urinsa, ikkinchi tomondan mahalliy sharoitga mos kelmaydigan g‘arb ta’lim standartlari qo‘llanilmoqda. Bu esa milliy madaniyatga salbiy ta’sir ko‘rsatib, milliy tildan foydalanishni cheklaydi.[6]

Siyosiy sohada globallashuv quyidagilarda namoyon bo‘ladi: bir qutbli dunyo tartibining shakllanishi; kuch usuli bilan dunyo tartibini aniqlash; xalqaro institutlar inqirozi va boshqalar. Shunday qilib, ilmiy adabiyotlarda globallashuv ko‘p qirrali hodisa sifatida talqin qilinadi.

XULOSA

“Globallashuv” atamasi birinchi marta amerikalik tadqiqotchilar J. Maklin (1981), R. Robertson (1983) va T. Levit (1983) tomonidan qo‘llanilgan.

Globallashuvning zamonaviy modeli ikki tomonlama xarakterga ega. Demak, u bir tomondan jamiyat taraqqiyotining postindustrial bosqichiga o‘tishning texnologik, axborot va integratsion asoslarini ifodalasa, ikkinchi tomondan, sanoat sivilizatsiyasining so‘nggi bosqichini ifodalaydi.

Aksariyat tadqiqotchilar globallashuvni jamiyat taraqqiyotining postindustrial bosqichi sifatida asoslaydilar. “Postindustrial” atamasi ijtimoiy-gumanitar adabiyotlarda D.Bell nazariyasi paydo bo‘lgunga qadar ham qo‘llanilgan. D.Bell birinchi marta postindustrializm nazariyasini to‘liq taqdim etdi va uning kontseptual tomonlarini ochib berdi. Ta’kidlash joizki, postindustrializm nazariyasi doirasida qo‘llanilayotgan tushunchalar mutlaqo yangi va murakkab bo‘lganligi sababli “postindustrializm”, “superindustrial jamiyat” yoki E.Toftlarning “uchinchi to‘lqini” tushunchalarining dolzarbligi yuqori. Shuningdek, ayni paytda vujudga kelgan “post-kapitalistik jamiyat” va uning terminologik to‘g‘riligi haqida ilmiy adabiyotlarda qizg‘in bahs-munozaralar mavjud.[7]

ADABIYOTLAR RO‘YXATI (REFERENCES)

1. Marifovich T. M. HISTORICAL-CONCEPTUAL ANALYSIS OF EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISLAMIC TEACHING //Frontline Social Sciences and History Journal. – 2023. – T. 3. – №. 07. – C. 26-33.

2. Тешабоев М. ИJTИМОИЙ АДОЛАТНИ ТА’МИНЛАШНИНГ ПРИНСИПАЛ
MASALALARI //Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб
муаммолари/Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук/Actual
Problems of Humanities and Social Sciences. – 2023. – Т. 3. – №. 8.
3. Teshaboev M. M. PROSPECTS FOR IMPROVING THE QUALITY OF
EDUCATION AND EDUCATION WITHOUT CORRUPTION IN THE NEW
UZBEKISTAN //Research Focus. – 2023. – Т. 2. – №. 1. – С. 534-541.
4. Тешабоев М. М. ИЖТИМОИЙ АДОЛАТ ВА ИЖТИМОИЙ ТЕНГЛИК
ТУШУНЧАСИ ҲАҚИДА ТУРЛИЧА ФИКРЛАР //Academic research in
educational sciences. – 2023. – Т. 5. – №. NUU Conference 2. – С. 668-676.
5. Тешабоев М. М. Ахлоқий маданият тузилмаси ва моделлари. Илмий
xabарнома. – Т. 37.
6. Тешабоев М. М. Формирование основ нравственной культуры личности в
образовательном процессе и гуманистическое мировоззрение //Credo new. –
2011. – №. 1. – С. 19-19.
7. Teshaboev M. Moral Upbringing In Educational Sphere //The American Journal
of Social Science and Education Innovations. – 2021. – Т. 3. – №. 06. – С. 180-184.